

ФОРМУВАННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЯК ОДНА З ПРОБЛЕМ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

В умовах сучасного українського суспільства питання формування особистості, становлення її ціннісно-сенсової сфери, навичок і діяльного ставлення до свого життя є актуальним та життєво важливим. Тому актуальності на сьогодні набуває питання формування та розвитку особистості, становлення її ідентичності.

Ключові слова: формування особистості, ціннісно-сенсова сфера, професійна ідентифікація, ідентичність.

На сучасному етапі розвитку незалежної України перетворення торкнулися кожної ланки освіти. В Європі відбуваються інтеграційні процеси, зумовлені глобалізацією, яка охоплює і сферу освіти в цілому, і сферу вищої педагогічної освіти зокрема. Вхідження України в Європейський освітній простір, перспектива приєднання до Болонського процесу підвищує попит на справжнього професіонала і надає нашій державі змогу поглибити відносини з європейськими державами в подальшій інтеграції до Європейського Союзу. Зміни суспільного ладу визначають вимоги, що висувуються перед сучасним педагогом, тому професійне становлення майбутнього вчителя є актуальною проблемою сучасної психолого-педагогічної науки і практики, а також одним із пріоритетних напрямів модернізації і фундаменталізації вищої педагогічної освіти в Україні.

На початковому етапі підготовки майбутніх учителів у вищих навчальних закладах звертається увага на особистісні якості майбутнього фахівця, які сприяють формуванню майстерності майбутнього педагога та його ставлення до педагогічної діяльності. У процесі навчання студенти отримують однакову кількість наукових знань та професійної інформації. Процес розвитку якостей педагога зумовлює рівень професійної діяльності. Ситуації вибору свідчать про наявність у цих процесах явищ ідентифікації.

Актуальність обраної теми зумовлена також необхідністю систематичного вивчення умов становлення та розвитку професійної ідентичності майбутніх учителів у зв'язку з реформацією системи освіти та новими вимогами щодо навчання й виховання взагалі, а також тим, що випадковий вибір професії призводить до небажаних наслідків, таких як: низька продуктивність праці; помилки і брак у роботі; незадоволення і пригнічення стану людини (психічні розлади); економічні втрати на переучування та перекваліфікацію й багато інших.

У зв'язку з цим змінюються і функції вчителя, викладача всіх рівнів освіти. Їхня діяльність орієнтується на створення умов для саморозвитку суб'єктів учіння, формування й розвитку потреб та здібностей суб'єкта навчального процесу. Це вимагає від педагога найвищого рівня кваліфікації, і не лише зі своєї спеціальності, але й з огляду найвищого рівня розвитку його педагогічної майстерності [5].

З усього вищесказаного можна зробити висновки, що необхідність або актуальність цього дослідження необхідна, важлива і пов'язана із сучасним станом

справ у психолого-педагогічній практиці. Кількість педагогів, які працюють у природних соціально-психологічних контекстах, збільшується, але кількість не завжди відповідає якості.

Мета статті – розглянути формування та становлення професійної ідентичності майбутнього вчителя як актуальної проблеми.

Проблема ідентичності виникає в разі реалізації життєвої й професійної ідеології людини за умови становлення професіоналізму майбутніх педагогів й у плані реалізації професійної підготовки фахівця.

Аналіз теоретичних джерел [1–5] дає змогу дійти висновку про те, що в психолого-педагогічній науці напрацьовано значну теоретико-методологічну основу, яка створює передумови для цілеспрямованого осмислення й вивчення цієї проблеми. Проте існують суперечності:

- між існуючим і бажаним рівнем особистісного розвитку студентів педагогічних ВНЗ і учителів;
- між недостатньою розробленістю проблеми становлення професійної ідентичності майбутніх педагогів у навчально-виховному процесі педагогічного ВНЗ і визнанням провідної ролі професійної ідентичності в особистісно-професійному розвитку майбутнього фахівця;
- між необхідністю організації ефективної цілеспрямованої діяльності щодо становлення професійної ідентичності майбутніх вчителів в освітньому процесі педагогічного ВНЗ і відсутністю педагогічних умов, що це забезпечують.

Постановка проблеми професійної ідентичності, її структури й генезису та взагалі її розуміння й вивчення є актуальними завданнями сучасної науки. Психологічне розуміння структури, генезису й умов становлення ідентичності має теоретичне й практичне значення як у плані досягнення самоідентичності, особистісного зростання, самопізнання й духовності, так і для реалізації евристичних цілей наукового пошуку в ситуації оволодіння інформаційними технологіями і засобами масової інформації.

Ідентичність є усвідомленням самототожності, цілісності та неперервності в часі власної особистості. Це серцевина, що забезпечує постійність особистості при змінах в оточуючому світі та при зміні власних поглядів, установок і можливостей [5]. Ідентичність – це складний феномен, що включає різні рівні свідомості, індивідуальні й колективні, онтогенетичні й соціогенетичні.

Навчально-виховний процес у сучасному педагогічному ВНЗ недостатньо стимулює особистісний і професійний розвиток студентів. Ці процеси мають значною мірою стихійний, мало керований характер, а це зрештою знижує ефективність та якість педагогічної освіти. Можна припустити, що орієнтація на діагностику соціально-демографічних, психологічних і когнітивних особливостей студентів дасть змогу реалізувати особистісно орієнтований підхід до підготовки майбутнього вчителя [3].

Період навчання у ВНЗ – один із найбільш відповідальних у становленні особистості професіонала. Це час, коли формуються основні ціннісні установки, життєва позиція, ставлення до навколишньої дійсності в цілому й до своєї професії зокрема. Тому необхідно, щоб саме в цей період педагогічна освіта за своїм змістом стала практичним людинознавством, своєрідною педагогічною антропологією. Цінності й норми культури, мистецтво, моральність, усі досягнення ду-

ховної сфери життя мають бути звернені до людської особистості, проникати в усі структури цілісного педагогічного процесу, забезпечувати його орієнтацію на гуманітарно-особистісний розвиток майбутніх фахівців. Результатом педагогічної роботи ВНЗ має стати повна підготовка студента до професійної діяльності в умовах соціального замовлення, що змінилося, і нових вимог суспільства [2].

Усе це свідчить про необхідність іншого підходу до професійної підготовки фахівців. Важливо змінити позицію студента, зробити так, щоб замість об'єкта навчально-виховного процесу він став його справжнім суб'єктом, що сприймає професійне виховання як сходження до суб'єктності. Однак, стаючи суб'єктом власної життєдіяльності, людина не перестає бути об'єктом стосовно самої себе, оскільки вона управляє собою, та й стосовно навколишніх, залишаючись об'єктом впливу інших.

Студенти не задовольняються тільки формальними каналами одержання знань й умінь. Студенти високо цінують неформальне співробітництво з педагогом, що сприяє більш повному розкриттю потенційних можливостей молодих людей, активному освоєнню соціального досвіду, повноцінному професійному становленню. Саме за допомогою такого співробітництва здійснюється взаємозв'язок професіоналізації, самореалізації й соціалізації молодого людини [5].

Педагогічна професія характеризується зовнішніми й внутрішніми взаємозв'язками. До них належать два блоки: соціальний (соціальні функції, соціальний статус, соціальна роль і соціальний контроль) і професійно-педагогічний (спеціалізація, безперервна педагогічна освіта, статусна адаптація, професійна ідентифікація, професійна експертиза, професійні співтовариства) [5].

Рішення проблем соціальної ролі педагогічної професії пов'язано з досягненням стану професійної ідентичності, з переходом від неусвідомлюваної її форми до усвідомлюваної. Слід зауважити, що активність студентів залежить переважно від викладача, від його вміння донести до студентської аудиторії знання та від його особистих якостей.

Передумовою гармонійного розвитку особистості, самореалізації та успішної адаптації до змінних суспільних умов є становлення ідентичності як складної ієрархічної системи знань, уявлень про себе та емоційного ставлення до них.

Неадекватна ідентичність є причиною невідповідних та недосяжних домагань, порушень емоційно-вольової сфери особистості, конфліктів та непорозуміння в міжособистісних стосунках [1].

Ідентичність виступає як наслідок відокремлення особистістю самої себе із оточуючого середовища та виявляється як відчуття цілісності, самототожності. Ідентичність формується у взаємодії із іншими людьми та у діяльності на основі ідентифікації з цінностями, що існують у суспільстві.

Узгоджена система ціннісних орієнтацій особистості визначає пріоритетні напрями самореалізації та життєві плани, а також сприяє становленню адекватної ідентичності.

Зміст ідентичності визначається двома важливими аспектами: особистісна та соціальна ідентичність, які відображають усвідомлення власної автономності, унікальності та відчуття приналежності до соціальної групи. Гармонійна взаємодія та взаємодоповнення цих аспектів забезпечують всебічний особистісний розвиток [4].

Становлення ідентичності – індивідуальний процес, який визначається біогенетичними факторами; властивостями та якостями особистості; впливом соціального оточення; конкретними обставинами життя [1]. Розвиток ідентичності відбувається послідовно впродовж усього життя людини.

“Професійна ідентичність майбутнього вчителя” є усвідомленою активністю студентів при засвоєнні професійних знань, умінь і навичок, у результаті чого студенти опановують відповідними професійними функціями й професійними ролями, що відображають єдність уявлень про себе й ставлення до себе як професіонала, що характеризується емоційними переживаннями, на основі яких з’являється відчуття тотожності із професійним співтовариством, що виявляється в професійній поведінці.

Висновки. Отже, у структурі професійної ідентичності студентів у процесі навчання у ВНЗ можна виділити мотиваційно-ціннісний, пізнавальний, особистісно-діяльнісний і рефлексивний компоненти. Мотиваційно-ціннісний компонент дає студентам змогу сформулювати цілі майбутньої професійної діяльності, а також пізнавальний і особистісно-діяльнісний компоненти – опанувати професійними знаннями, вміннями, компетенціями, професійними функціями майбутньої професійної діяльності, а рефлексивний компонент – визначити відповідність особистісних якостей професійним вимогам, тобто відповідність людини професії, і сформулювати своє ставлення до професійної діяльності. При цьому мотиваційно-ціннісний і рефлексивний компоненти характеризують особистісну складову професійної ідентичності, а пізнавальний і особистісно-діяльнісний компоненти – соціальну складову. Становлення професійної ідентичності студентів у процесі їх навчання у ВНЗ здійснюється в результаті послідовно змінюваних взаємозалежних етапів: теоретико-емпіричному, теоретико-прикладному та теоретико-творчому.

Процес вивчення особливостей професійної ідентичності студентів – майбутніх педагогів передбачає розгляд її компонентів, тобто аналіз загального рівня розвитку кожного компонента в період навчання студента в педагогічному вищому навчальному закладі, аналіз особливостей розвитку компонентів в окремих курсах навчання, аналіз загального рівня розвитку професійної ідентичності студентів. Це дасть змогу охарактеризувати специфічні особливості професійної ідентичності студентів – майбутніх педагогів.

Список використаної літератури

1. Антонова Н.В. Проблема личностной идентификации в интерпретации современного психоанализа, интеракционизма и когнитивной психологии / Н.В. Антонова // Вопросы психологии. – 1996. – № 1. – С. 131–143.
2. Белопольская Н.Л. Половозрастная идентификация. Методика исследования детского самосознания / Н.Л. Белопольская. – М., 1995. – Вып. 2.
3. Дубасенюк О.А. Психолого-педагогічні фактори професійного становлення вчителя / О.А. Дубасенюк. – Житомир, 1995.
4. Ермолаева Е.П. Преобразующие и идентификационные аспекты профессионализма / Е.П. Ермолаева // Психологический журнал. – 1998. – Т. 19. – № 4. – С. 80–87.
5. Шнейдер Л.Б. Профессиональная идентичность: теория, эксперимент, тренинг : учебное пособие / Л.Б. Шнейдер. – М. ; Воронеж, 2004. – С. 354–366.

Стаття надійшла до редакції 14.01.2013.

Пальшкова И.А. Формирование и становление профессиональной идентичности будущего учителя как одна из проблем современного образования в Украине

В условиях современного украинского общества вопрос формирования личности, становления ее ценностно-смысловой сферы, навыков и деятельного отношения к своей жизни является актуальным и жизненно важным. Поэтому актуальность на сегодняшний день приобретает вопрос формирования и развития личности, становление ее идентичности.

Ключевые слова: формирование личности, ценностно-смысловая сфера, профессиональная идентификация, идентичность.

Palshkova I. The formation and the formation of professional identity as a future teacher of one of the problems of modern education in Ukraine

In today's issue of the Ukrainian society of identity formation, the formation of its value-sense sphere, skills and active attitude to life is relevant and vital. Therefore, the relevance of today becomes the formation and development of personality, the formation of her identity.

Key words: personality development, value-sense sphere, professional identification, identity.